

Eroğlu, Ahmet Sabri

Working Paper

Akdeniz Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Discussion Paper, No. 2012/58

Provided in Cooperation with:

Turkish Economic Association, Ankara

Suggested Citation: Eroğlu, Ahmet Sabri (2012) : Akdeniz Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı, Discussion Paper, No. 2012/58, Turkish Economic Association, Ankara

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/81642>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/58

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

AKDENİZ BÖLGESİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Ahmet Sabri Eroğlu

Bu alışma "BÖLGESEL GELİŞME STRATEJİLERİ VE AKDENİZ EKONOMİSİ", başlığı ile Prof. Dr. Haluk Erilat editörlüğünde hazırlanan ve 2005 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Ađustos, 2012

Akdeniz Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

*Ahmet Sabri Eroğlu**

1. Giriş

Akdeniz bölgesi sosyal yapısı ve ekonomik performansı ile Türkiye'nin yedi bölgesi arasında dikkat çekmekte ve sahip olduğu ekonomik potansiyelle yakın gelecekte bölgeler arasında daha üst sıralara rahatlıkla çıkabileceğini göstermektedir. Aşağıda özetlenen çalışma Akdeniz bölgesinin bu eğilimine işaret etmektedir.

2. Bölgenin Büyüme Performansı

Türkiye ekonomisinde 1987-2000 döneminde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ortalama olarak yüzde 3.6 oranında artarken söz konusu oran Akdeniz bölgesinde yüzde 3.5 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde sadece Marmara ve Ege bölgelerinde büyüme hızı Türkiye ortalamasını aşmıştır.

2001 yılında yaşanan finansal kriz nedeniyle Türkiye genelinde reel sektörde katma değer yüzde 7.5 oranında azalırken Akdeniz bölgesi ekonomisindeki daralma daha az boyutta gerçekleşmiştir. 2001 yılında Akdeniz bölgesinde GSYİH yüzde 5 oranında azalmıştır¹. 2001 yılında finansal krizden en çok etkilenen bölgeler sıralamasında Akdeniz bölgesi beşinci sırada gelmektedir. Ekonomik krizden en çok etkilenen bölgeler sırasıyla Marmara, İç Anadolu ve Ege bölgeleri olmuştur.

1987-2000 döneminde, Akdeniz bölgesinde tarım ve hizmetler sektörlerinde katma değer artış hızları Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Sanayi sektöründe ise Akdeniz bölgesinde kaydedilen büyüme hızı belirgin

* Dr., Planlama Uzmanı, Devlet Planlama Teşkilatı. Bu çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluđu yazarına aittir

¹ 1987-2000 döneminde GSYİH ortalama artış hızları: D.Anadolu yüzde 1.9, Ege yüzde 3.7, G.D.Anadolu yüzde 3.4, İç Anadolu yüzde 3.2, Karadeniz yüzde 2.9, Marmara yüzde 4.2.

şekilde Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. 2001 yılında ise Akdeniz bölgesinde tarım ve hizmetler sektöründe kaydedilen daralma Türkiye ortalamalarının altında kalmıştır. Buna karşın sanayi sektöründe Türkiye ortalamasının üzerinde bir üretim daralması görülmektedir. Bunun sonucunda 2001 yılında Akdeniz bölgesinde GSYİH'daki düşme Türkiye ortalamasının 2.5 puan gerisinde kalmıştır.

1987-2001 döneminde Akdeniz bölgesinde yaratılan GSYİH içinde tarım ve sanayi sektörlerinin payı azalırken hizmetler sektörünün payı artış göstermiştir. Sanayi sektöründeki gelişim ülke geneline uymamaktadır. Akdeniz bölgesinde sanayi sektörünün GSYİH içindeki nispi ağırlığı azalırken, hizmetler sektörünün artmaktadır. Bu durum turizm sektörünün bölge ekonomisinde artan önemi ile de açıklanabilir.

Bölgelerin, ülke GSYİH'sına katkı payları 1987-1993 ve 1994-2001 dönemleri itibarıyla incelendiğinde Türkiye ortalaması üzerinde büyüyen Marmara ve Ege bölgelerinin ülke GSYİH'sına katkı paylarının ikinci dönemde arttığı gözlenmektedir. Diğer bölgelerin ise katkı paylarında azalma söz konusudur. Bu durum ülkemizde bölgelerarası gelişmişlik farklarının azalma eğiliminde olmadığını göstermektedir. Akdeniz bölgesinin ise toplam GSYİH'ya katkısı dönemler itibarıyla önemli boyutta değişim göstermemektedir (bkz. Tablo 1).

**Tablo 1 Bölgelerin Türkiye GSYİH'sına Katkı Payları
(1987 yılı fiyatlarıyla)**

Bölgeler	Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkı Payı (%)			1987-2001 Yıllık Ortalama GSYİH Artış Hızı (%)	2001 GSYİH Artış Hızı
	1987-1993	1994-2001	Fark		
Marmara	35.9	37.4	+1.5	3.2	-9.3
Ege	16.5	16.9	+0.4	2.8	-7.8
İç Anadolu	16.3	15.8	-0.5	2.3	-8.9
Akdeniz	12.1	12.0	-0.1	2.8	-5.0
Karadeniz	9.8	9.2	-0.6	2.2	-6.6
G.D.Anadolu	5.5	5.3	-0.2	3.2	0.1
Doğu Anadolu	3.9	3.4	-0.5	1.7	-1.2
TÜRKİYE	100.0	100.0		2.8	-7.5

Kaynak: DİE, DPT

Akdeniz bölgesinde gözlemlenen sektörel gelişim bölgenin ülke genelinde sektörel bazda yaratılan katma değere katkılarında da yansımıştır. Akdeniz bölgesinin ülke genelinde sanayi sektörüne katkısı söz konusu dönemde azalmış ve bölgenin nispi önem bu sektörde gerilemiştir. Hizmetler sektöründe ise Akdeniz bölgesinin Marmara, İç Anadolu ve Ege bölgesinden sonra dördüncü sıradaki yeri değişmemiştir. Tarım sektöründe ise Akdeniz bölgesinin ülke genelindeki payı 2001 yılı itibarıyla Ege bölgesi ile birlikte 1. sırada yer almaktadır.

Kişi başına GSYİH 1987-2000 döneminde Marmara ve Ege bölgelerinde Türkiye ortalamasının üzerinde, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde ülke ortalamasına yakın, diğer bölgelerde ise ülke ortalamasının altındadır. Ancak, 1987-1993 ve 1994-2001 dönemleri itibarıyla bu fark özellikle Akdeniz ve G.D.Anadolu bölgelerinde artma eğilimindedir (DPT, 2003a: 5).

1987-2000 döneminde Türkiye’de ortalama kişi başına GSYİH varyasyon katsayısı 0.43’dür. Bu durum Türkiye’de bölgeler arası gelişmişlik farklarının önemli boyutlarda olduğunu göstermektedir. Akdeniz bölgesi için bu katsayı 0.28 olarak hesaplanmıştır. Buna göre iller arası gelişmişlik farkı en az olan bölge Akdeniz bölgesidir (DPT, 2003a: 6,18).

3. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi²

Coğrafi bölgelere göre sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Akdeniz bölgesi, Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinden sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Ancak Akdeniz bölgesi sahip olduğu endeks değeri (0.02069) ile ülke ortalamasını en iyi yansıtan bölge konumundadır (DPT, 2003b: 76). Bölgede ekonomik faaliyetlerde hızlı bir gelişme ve devinim gözlenmektedir. Tarım sektöründe sanayi bitkileri üretiminde uzmanlaşmış Çukurova bölgesinin yanında tüm bölgede seracılık faaliyetleri önem kazanmaktadır. Sanayi sektöründe tarıma dayalı sanayiler yanında demir-çelik ve petro-kimya sanayileri ön plana çıkmaktadır. Hizmetler sektöründe ise uluslararası limanlar ve serbest bölgeler ticari faaliyetlerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Turizm sektörü ise özellikle son yıllarda iktisadi faaliyetlerde çok etkin rol oynamaktadır. Akdeniz bölgesinin bir özelliği iktisadi faaliyetlerin az sayıda ilde yoğunlaşmaması, yaygın olmasıdır.

Sekiz ilden oluşan Akdeniz bölgesi 8.7 milyon nüfusu ile coğrafi bölgeler arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Nüfus yoğunluğuna göre ilk üç il

² Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi demografi, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı, diğer refah, imalat sanayii, inşaat, tarım, mali sektör, alanlarında 58 adet temel bileşen kullanılarak 2000 yılı için hesaplanmıştır (DPT, 2003a).

Adana, Antalya ve Mersin'dir³. 1990-2000 döneminde Akdeniz bölgesi, Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden sonra en yüksek nüfus artışının (yıllık ortalama binde 21.43, Türkiye için binde 18.28) yaşandığı bölge olmuştur. Antalya ili 1990-2000 döneminde yıllık nüfus artış hızında yüzde 41.79 ile Türkiye'de birinci sırada yer almaktadır (DPT, 2003c: 1). Bölge yüzde 59.8 şehirleşme oranı ile beşinci sırada yer almaktadır (Türkiye için bu oran yüzde 64.9). Doğurganlık hızında 2.58 çocuk sayısı ile üçüncü sıradadır (Türkiye 2.53) (bkz. Ek Tablo1).

Akdeniz bölgesinde çalışan nüfusun yarısından fazlası (yüzde 55) tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Turizmin de içinde yer aldığı ticaret sektörünün istihdamdaki payı yüzde 10.5 olmaktadır. Toplam istihdamın yüzde 8.8'i ise sanayi sektöründe çalışmaktadır (bkz. Ek Tablo 1). Ücretli çalışanların toplam istihdamdaki payı yüzde 37.8 ile ülke ortalamasının (yüzde 43.5) altında kalmaktadır (DPT, 2003b: 89).

Genel olarak eğitim göstergelerinin tümünde Akdeniz bölgesi ülke ortalamalarına ulaşmaktadır⁴. Ancak, sağlık sektöründeki göstergelerde (on bin kişiye düşen hekim, diş hekimi ve eczane sayıları) Akdeniz bölgesi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır (bkz. Ek Tablo1).

Tarım ve hizmetler sektörlerinde ülke ortalamalarının üstünde yer alan Akdeniz bölgesi için aynı değerlendirmeyi sanayi sektörü için yapmak mümkün olmamaktadır. Sanayi, Adana ve Hatay illerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca bölge, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) uygulamasında diğer bölgelerin gerisinde kalmıştır. Bunun da en önemli nedeni kıyılarda OSB için elverişli ve yeterli arazinin bulunmamasıdır. Bölge fert başına imalat sanayi katma değerinde bölgeler arasında yine dördüncü sırada yer almaktadır. Bu da imalat sanayiinde verimliliğin görece olarak yüksek olduğunu göstermektedir (bkz. Ek Tablo1).

1995-2000 döneminde Akdeniz bölgesinde fert başına ihracat 1841 dolar ve fert başına ithalat 2943 dolar ile Marmara ve Ege bölgelerinin ardından üçüncü sırada yer almaktadır (bkz. Ek Tablo1).

2000 yılı itibarıyla Akdeniz bölgesi, kırsal asfalt, TCK asfalt uzunluğu, içme suyunun nüfusa oranı gibi altyapı hizmetlerinde ülke ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

³ Nüfus yoğunluğu sıralamasına göre iller: Adana, Antalya, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş, Isparta, Burdur ve Osmaniye.

⁴ 2000 yılında Akdeniz ve Türkiye için sırasıyla; okur-yazar nüfus oranı %88.2 ve %87.3; okur-yazar kadın nüfus oranı %82 ve %80.6; fakülte veya yüksek okul bitirenlerin oranı %8.3 ve %8.4; okullaşma oranları: ilköğretim %97.7 ve %98; lise %42.2 ve %36.9; mesleki ve teknik liseler %16.6 ve %20.5 (DPT, 2003a: 101).

DPT tarafından yapılan iller bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi çalışmasında iller, endeks değerlerine göre sınıflandırılmıştır (DPT, 2003b:57). İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması için kullanılan endeks değerleri belirlenirken iktisadi ve sosyal faaliyetlerin dinamizmini yansıtacak değişkenler seçilmiştir. Tablo 2’de Akdeniz bölgesi illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve illerin yer aldığı gruplar verilmektedir.⁵

Tablo 2 İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İller	1996	2003	Değişim	Endekse Göre İlin Yer Aldığı Grup
Adana	9	8	+1	2
Antalya	7	9	-2	2
Mersin	10	16	-6	2
Isparta	21	26	-5	3
Hatay	26	27	-1	3
Burdur	29	29	-	3
K.Maraş	50	44	+6	4

Kaynak: DPT, 2003b:56

Buna göre, endeks değerleri birbirine yakın iller belirlenerek 5 adet homojen bölge oluşturulmuştur. Birinci grupta 5, ikinci grupta 20, üçüncü grupta 21, dördüncü grupta 19 ve beşinci grupta 16 il yer almıştır. Söz konusu çalışmaya göre ikinci derece gelişmiş iller grubunda Antalya, Adana ve Mersin de yer almaktadır. Bu üç ilde tarım, tarıma dayalı sanayiler ve turizm sektörleri iktisadi yapıda etkin rol oynamaktadırlar. Bu grupta yer alan illerin sosyo-ekonomik göstergeleri Türkiye ortalamasının üzerinde ancak birinci grupta yer alan illerin gerisinde kalmaktadır⁶. Üçüncü derecede gelişmiş iller grubunda Isparta, Hatay ve Burdur; dördüncü derece gelişmiş iller arasında ise Osmaniye ve K.Maraş yer almaktadır.

⁵ Endekste ağırlığı olan başlıca faktörler; illerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, istihdamın sektörel dağılımının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve gelir düzeyinin il nüfusunun ihtiyaçlarını karşılama düzeyleri olmaktadır. Endeks değerleri birbirine yakın gelişmişlik seviyesine sahip iller 5 gruba ayrılmıştır. Birinci grupta 5, ikinci grupta 20, üçüncü grupta 21, dördüncü grupta 19 ve beşinci grupta 16 il yer almaktadır.

⁶ Birinci gruptaki iller sırasıyla: İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa.

4. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS)

AB Müktesebatına uyum çerçevesinde AB tarafından hazırlanan İlerleme Raporunda (2002) talep edildiği üzere DPT tarafından istatistiki bölge birimleri (Düzy-NUTS 1, 2 ve 3) tanımlamasına gidilmiştir. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi, ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması çalışmalarında kullanılmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından bu sınıflandırma esas alınacaktır (DPT, 2003b: 102-105).

Bu sınıflandırmada iller “Düzy 3” (NUTS 3) olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak “Düzy 1” (NUTS 1) ve “Düzy 2” (NUTS 2) olarak gruplandırılmıştır.

“Düzy 3” kapsamında 81 adet il vardır. “Düzy 2” istatistiki bölge birimleri “Düzy 3” kapsamındaki komşu illerin gruplandırılmasıyla oluşmuştur ve 26 adettir. “Düzy 1” istatistiki bölge birimleri ise “Düzy 2” birimlerinin gruplandırılmasıyla oluşmuştur ve 12 adettir.

İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması “Düzy 1”lere göre Adana, Antalya ve Hatay alt bölgelerinden oluşan Akdeniz bölgesi 6. sırada yer almaktadır. “Düzy 2”lere göre ise alt bölgeler itibarıyla Adana 7., Antalya 9. ve Hatay 15 sırada yer almaktadır (bkz. Tablo 3).

Tablo 3 İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

DÜZEY 1		DÜZEY 2		DÜZEY 3	
Gelişmişlik Sırası	Bölge	Gelişmişlik Sırası	Merkez	Merkez	81 İlde Gelişmişlik Sıralaması
6	AKDENİZ	7	ADANA ALT BÖLGESİ	Adana Mersin	8 17
		9	ANTALYA ALT BÖLGESİ	Antalya Isparta Burdur	10 28 31
		15	HATAY ALT BÖLGESİ	Hatay Osmaniye K.Maraş	29 47 48

Kaynak: DPT, 2003b:106-107

Düzey 1'e göre⁷; Akdeniz bölgesinde 2000 yılında kişi başına GSYİH sabit fiyatlarla (1987 yılı fiyatı) 1,607,672 TL ile İstanbul, B.Marmara, Ege, D.Marmara ve B.Anadolu bölgelerinden sonra 6.ncı sırada yer almaktadır, Türkiye ortalaması 1,760,856 TL'dir (DPT, 2003c: 14).

Akdeniz bölgesi, 1990-2001 döneminde toplam kamu yatırım harcamalarında sabit (2001 yılı) fiyatlarla 3,513,495.780 TL ile 5. sırada yer almaktadır, toplamdaki payı yüzde 10.6'dır. Sırasıyla Ege, İstanbul, B.Anadolu ve D.Marmara bölgeleri ilk dört sırada yer almışlardır (DPT, 2003c: 23). 1995-2001 döneminde genel bütçe gelirlerinde Akdeniz bölgesi sabit fiyatlarla (2001 yılı) 15,883,961 TL ile 5. sırada gelmektedir (DPT, 2003c: 31). Teşvik belgeli yatırımlarda 1995-2001 döneminde sabit fiyatlarla (2001 yılı) Akdeniz bölgesindeki yatırım tutarı 29,924,601 TL'ye ulaşmıştır. Bu tutar ile Akdeniz bölgesi D.Marmara ve İstanbul bölgelerinden sonra 3. sırada gelmektedir. Akdeniz bölgesinin çok bölgeli yatırımlar hariç Türkiye toplamındaki payı (sabit fiyatlarla aynı dönem için) yüzde 15.7'dir. D.Marmara ve İstanbul bölgelerinin payları ise sırasıyla yüzde 19.5 ve yüzde 17'dir (DPT, 2003c: 39).

2000 yılında bitkisel üretimde Akdeniz bölgesi, toplam üretimden aldığı yüzde 19 pay ile Ege'den (yüzde 19.7) sonra ikinci sırada yer almaktadır. Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler üretiminde Akdeniz bölgesi toplamda aldığı yüzde 9 pay ile 5. sıradadır (DPT, 2003c: 59).

2001-2002 öğretim döneminde ilköğretimde okullaşma oranında Akdeniz bölgesi yüzde 97.7 (Türkiye yüzde 98) ile İstanbul, D.Marmara, B.Marmara ve Ege bölgelerinden sonra beşinci sırada yer almaktadır. Ortaöğretimde okullaşma oranında ise Akdeniz bölgesi yüzde 42.2 ile (Türkiye yüzde 36.9) B.Anadolu ve B.Marmara'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Mesleki ve teknik liselerde okullaşma oranında ise Akdeniz bölgesi yüzde 16.5 ile 9. sıraya gerilemektedir (DPT, 2003c: 67).

Akdeniz bölgesinde 2000 yılı itibarıyla hekim sayısı 8759'dur. Bu sayı ile ülkede dördüncü sırada yer almaktadır. Hekim başına nüfus Akdeniz için 994 kişidir. Bölge hekim başına en az nüfus olarak altıncı sırada yer alır (Türkiye ortalaması 787). Akdeniz bölgesindeki köylerin yüzde 88'inde yeterli içme suyu bulunmaktadır. Bölgede yolların yüzde 62'si asfaltlıdır (Türkiye için bu oran yüzde 45). Onbin kişiye düşen motorlu kara taşıtı sayısında Akdeniz bölgesi 1230 ile (Türkiye 1056) B.Anadolu, Ege ve İstanbul bölgelerinden sonra dördüncü sırada gelmektedir. Kişi başına elektrik tüketiminde ise Akdeniz bölgesi 1,448 Kwh ile sırasıyla D.Marmara, B.Marmara, Ege ve İstanbul böl-

⁷ Düzey 1 (NUTS 1) İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu olmak üzere 12 bölgeyi kapsamaktadır.

gelerinden sonra beşinci sırada gelmektedir. Türkiye’de ise kişi başına ortalama elektrik tüketimi 2000 yılında 1,433 Kwh olmuştur. (DPT, 2003c: 71-92).

5. Bölgede Enflasyon

Akdeniz bölgesinde Tüketici Fiyat Endeksi yıllık artış hızları 2001 ve 2002 yıllarında Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir. 2003 ve 2004 yıllarında ise bölgede enflasyon, Türkiye genelinin altında kalmıştır. Adana, Antalya ve Mersin illerinde de aynı trend gözlenmektedir. 2004 yılında Adana (yüzde 10.3) ve Antalya’da (yüzde 11.3) TÜFE artış hızı Türkiye genelini (yüzde 9.3) aşmış, Mersin ilinde ise Türkiye genelinin 1 puan altında kalmıştır.

6. Bölgede İşsizlik

2001 Finansal krizi Akdeniz bölgesinde de işgücü piyasasını olumsuz yönde etkilemiştir. Bölgede 2000 yılında yüzde 5.6 olan işsizlik oranı, 2001 yılında yüzde 9’a yükselmiştir. İşsizlik oranındaki artış 2002 yılında da devam etmiş ve yüzde 10.1’e yükselmiştir. 2003 yılında ise bölgede işsizlik oranı yüzde 10.7 olmuştur. 2002 ve 2003 yıllarında reel sektördeki canlanma aynı veya benzeri ölçüde işgücü piyasasına yansımamış, yeni iş olanakları ortaya çıkmamıştır. Benzer yönde gelişmeyi Türkiye ekonomisinin genelinde de görmek mümkündür.

Akdeniz bölgesinde işgücünün yaklaşık yarısı ilkökul mezunudur (2000 yılında yüzde 54, 2003 yılında yüzde 52). İşgücü içinde ortaokul ve lise mezunu yüzde 10-11 dolayındadır. 2000-2003 döneminde işgücü içinde meslek okulu (2003’te yüzde 7.5) ve üniversite mezunlarının (2003’te yüzde 11) payı ikişer puan artmıştır.

2003 yılı itibarıyla Akdeniz bölgesinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin çoğunluğu ilkökul mezunudur. 2000-2003 döneminde ticaret sektöründe çalışanlara ilkökul mezunu yanı sıra lise ve meslek okulu mezunları da ilave olmuştur. İmalat sanayiinde çalışanlar ilkökul mezunu ağırlıktadır. Toplum hizmetlerinde ise lise ve üniversite mezunu sayısı artmaktadır.

2000-2001 döneminde işten çıkarılanların sayısı 23 bin kişiden 62 bin kişiye yükselmiştir. Bunların 29 bini ilkökul, 18 bini lise ve meslek okulu mezunudur. Aynı dönemde iflas edenlerin sayısı 11 binden 14 bin kişiye yükselmiştir. 2003 yılında ise işten çıkarılanlar 53 bin kişiye, iflas edenler ise 24 bin kişiye ulaşmıştır.

2001 yılında işten çıkarılanların çoğunluğu imalat sanayi, ticaret ve lokanta sektörlerinde çalışmaktaydı. 2003 yılında da aynı yapı devam etmiştir.

İflaslar ise sözkonusu dönemde ticaret ve lokantacılık mesleklerinde yoğunlaşmıştır.

2001 yılında 238 bin işsizın 73 bini geçici işçi, ve bunun 61 bini yevmiyeli (mevsimlik, arızı, geçici), 12 bini ücretlidir. İşten çıkarılan 61 bin kişinin 49 bini ücreti veya maaşlı, 12 bini yevmiyelidir. İflas eden 19 bin kişinin 13 bini işveren veya kendi hesabına çalışandır. 2003 yılında da benzer yapı gözlenmektedir, 280 bin işsizın 103 bini geçici işçi, ve bunun 79 bini yevmiyeli, 18 bini ücretlidir. İşten çıkarılan 52 bin kişinin 46 bini ücreti veya maaşlı, 6 bini yevmiyelidir. İflas eden 25 bin kişinin 13 bini işveren veya kendi hesabına çalışandır.

2003 yılı itibarıyla 324 bin kişi iş aramaktadır. Bunun 301 bini tam gün çalışmak istemektedir. Aranılan meslekler sırasıyla tarım dışı faaliyetler ve ulaştırma makinası kullananlar, hizmet işleri, idari personel, ilmi teknik eleman, serbest meslek, ticaret ve satış personelidir.

7. Bölgede Gelir Dağılımı

DİE tarafından ilk kez olmak üzere hane gelirlerinin İstatistikji Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzev 1-NUTS1) bazında dağılımı 2003 yılı için açıklanmıştır (bkz. Tablo 4).

Tablo 4 Hane Gelirlerinin Düzev 1 Bazında Dağılımı-2003 (Yatay %)

<i>DÜZEY 1</i>	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20	Gini
İSTANBUL	6.4	10.1	13.7	19.3	50.5	0.3
AKDENİZ	6.0	10.3	14.7	21.1	47.9	0.41
BATI ANADOLU	5.7	10.1	14.8	22.0	47.4	0.41
DOĞU MARMARA	6.8	10.9	14.9	21.1	46.4	0,39
BATI KARADENİZ	6.3	11.2	15.3	21.6	45.6	0.39
EGE	6.6	11.1	15.2	21.9	45.2	0.38
ORTA ANADOLU	7.5	11.7	14.9	20.3	45.7	0.38
KUZEYDOĞU ANADOLU	6.1	11.0	15.7	22.6	44.6	0.38
BATI MARMARA	7.0	11.8	15.9	21.8	43.4	0.36
G.DOĞU ANADOLU	7.1	11.6	15.6	21.8	43.9	0.36
ORTADOĞU ANADOLU	6.5	11.4	16.2	23.5	42.4	0.36
DOĞU KARADENİZ	7.6	11.8	15.9	22.2	42.6	0.35
TÜRKİYE	5.3	9.9	14.3	20.7	49.8	0.44

Gelir dağılımı ölçümünde Gini katsayısına bakıldığında Akdeniz bölgesi (0.41) 12 bölge arasında İstanbul bölgesinden sonra Türkiye’de (0.44) gelir dağılımının en çok bozuk olduğu ikinci bölge konumundadır. Bölgede, en yüksek gelire sahip yüzde 20’lik dilim yaratılan toplam gelirin yüzde 47.9’unu almaktadır. Bu oran İstanbul bölgesinden sonra en yüksek orandır.

Türkiye ekonomisinin geneline bakıldığında son yıllarda tarımsal gelirlerin nispi öneminin azalması, Akdeniz bölgesinde toplam istihdamın yüzde 55 gibi yüksek bir oranının tarım iş kolunda çalışması ve bu çalışanların önemli kısmının geçici işçi, yevmiyeli, mevsimlik çalışan olması bölgede gelir dağılımındaki bozulmayı destekleyen faktörler arasında yer almaktadır. Ekonomik krizle birlikte işten çıkarmalar ve iflaslardaki artış da bu süreci olumsuz yönde etkilemiştir.

8. Bölge İlleri

İl bazında bakıldığında finansal krizden en olumsuz yönde etkilenen iller Adana, Hatay ve Burdur olmuştur. Bu illerde büyüme hızlarında kaydedilen gerilemenin bölge ve Türkiye ortalamalarının oldukça üzerinde gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu gelişmede özellikle sanayi sektörü katma değerinde kaydedilen azalmadan kaynaklanmıştır. Adana ve Hatay, bölge GSYİH’sına en fazla katkıda bulunan ilk dört il içersinde yer almaktadırlar. Hizmetler sektöründe katma değer yine Adana, Hatay ve Burdur illerinde önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Antalya ilinin ise 2001 yılında finansal krizden çok az da olsa pozitif büyüme ile çıkmasında hizmetler sektörünün (turizm) etkili olduğu düşünülmektedir.

1987-2001 dönemi itibarıyla; Antalya yüzde 4.7 oranı ile hem bölge hem de Türkiye ortalamasının üzerinde büyüme göstermiştir. Mersin’de GSYİH artış hızı bölge ve Türkiye ortalamasında gerçekleşmiştir. Isparta (yüzde 2.3) ve Kahramanmaraş (yüzde 2.4) illerinde büyüme hızları Türkiye ortalamasına yakın olarak gerçekleşmiştir. Adana (yüzde 1.5), Burdur (yüzde 1.8) ve Hatay (yüzde 1.9) illerinde ise büyüme hızları Türkiye ve bölge ortalamasının altında kalmıştır. Osmaniye ilinde ise 1997-2001 döneminde GSYİH yıllık ortalama yüzde 4 oranında azalmıştır.

1987-2001 döneminde bölgede üretilen GSYİH’ya katkı payı yüksek olan iller sırasıyla Adana, Mersin, Antalya ve Hatay’dır. Sözkonusu dönemde bölge ve Türkiye ortalaması üzerinde büyüyen Antalya ilinin bölge GSYİH’sına katkısı artarken Mersin hariç diğer illerin katkıları azalmıştır.

Adana, Mersin ve Antalya illerinde kişi başına GSYİH bölge ve Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kişi başına GSYİH, Hatay ve Burdur illerinde

Türkiye ortalamasına yakın Isparta, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde ise Türkiye ortalamasının oldukça altındadır (DPT, 2003b: 17).

İllerin bölge ekonomisine katkılarındaki değişim, illerin bölge GSYİH'sı içindeki paylarında 1987-2001 dönemindeki gelişmede de görülmektedir. Örneğin söz konusu dönemde Adana'nın bölge ekonomisine katkısı 4.9 puan azalırken, Antalya bölge GSYİH'sı içindeki payını 5 puan artırmıştır, bu da özellikle hizmetler sektöründen kaynaklanmıştır. Mersin ilinin bölge GSYİH'sı içindeki payı dönem içinde değişmemiş, sektörel bazda da önemli değişim görülmemiştir. Hatay ilinin ise bölge GSYİH'sı içindeki payında ise gerileme söz konusudur⁸.

9. Sonuç

Yukarda özetlenen performansına bakıldığında Akdeniz bölgesini Türkiye ekonomisinin itici güçlerinden biri olarak saymak doğru bir yaklaşım olmaktadır. Bölgenin sanayi sektörüne de ağırlık vererek mevcut dinamizmini artırması ve ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlaması mümkündür. Bölge illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin birbirine yakın olması ve illerin ekonomik anlamda birbirine bağımlılığının diğer bölgelere göre az olması bölgenin ilerleme kaydetmesi yönünde önemli bir avantajdır.

Kaynaklar

DPT (2003a), *İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler*, (1987-2000), Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 2676.

DPT (2003b), *İller ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Stralaması Araştırması*, (2003), Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 2671.

DPT (2003c), "İstatistiki Bölge Birimlerine Göre Çeşitli Göstergeler", Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.

⁸ İllerin GSYİH içindeki payları DPT verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Ek Tablo 1 Coğrafi Bölgeler İtibarıyla Sosyo-Ekonomik Göstergeler⁹ - 2000

	TOP NÜFS	ŞEHİR OR	NÜF ART	TAR/ İSTİH.	SAN/ İSTİH.	HİZ./ İSTİH.	OKUR YZR	ÜNİ- VERS.
MARMARA	17,365	79.1	26.7	25.3	25.7	49.0	92.4	10.0
EGE	8,939	61.5	16.3	50.5	13.8	35.7	89.8	8.4
İÇANADOLU	11,609	69.3	15.8	46.8	10.6	42.6	90.3	10.3
AKDENİZ	8,706	59.8	21.4	55.0	8.8	36.3	88.2	8.3
KARADENİZ	8,439	49.0	3.7	66.1	7.3	26.6	85.8	5.9
G.D. ANADOLU	6,608	62.7	24.8	61.4	7.1	31.6	73.2	5.0
D.ANADOLU	6,137	53.1	13.8	66.4	3.3	30.3	77.7	6.1
TÜRKİYE	67,804	64.9	18.3	36.0	17.7	46.3	87.3	8.4
	İLK OKUL	BEBE- KOL	HEKONB	YATONB	İMK- DEG/N	TA- RUR/TR	GSYİH/ TR	MEVD/ TR
MARMARA	115.7	39.4	16.4	28.2	756	16.1	37.0	52.3
EGE	100.1	40.1	14.8	23.1	449	17.3	15.3	9.9
İÇANADOLU	93.0	41.8	17.2	26.3	251	18.8	17.0	24.6
AKDENİZ	97.7	37.1	10.1	18.9	216	14.8	12.1	6.5
KARADENİZ	87.4	42.3	8.7	23.7	128	15.3	9.5	4.2
G.D. ANADOLU	94.1	48.3	5.5	13.3	73	8.1	5.1	1.2
D.ANADOLU	86.4	53.4	7.5	17.9	38	9.5	4.1	1.3
TÜRKİYE	98.0	43.0	12.7	23.0	350	100	100	100

⁹ TOPNÜFUS:Bin Kişi; ŞEHİROR:Yüzde; NÜFART:Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı;TAR./İSTİH.:Tarımda Çalışanın Toplam İstihdama Oranı; SAN./İSTİH.:Sanayide Çalışan. T.İstih. Oranı; HİZ./İSTİH.: Hizmet Sek. Çalış. T.İstih.Oranı; OKURYZR:Okur- Yazan Oranı; ÜNİVERS.:Üniversite Bitirenlerin 22+Yaş Nüfusa Oranı; İLKOKUL:İlkokul O-kulluşma Oranı; BEBEKOL: Bebek Ölüm Oranı (Binde); HEKONB:On Bin Kişiyeye Düşen Hekim Sayısı; YATONB: On Bin Kişiyeye Düşen Yatak Sayısı; İMKDEG/N: Fert Başına İ-malat Sanayi Katma Değeri-Milyon TL; TARUR/TR: Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı; GSYİH/TR:GSYİH içinde pay; MEVD/TR: Top. Banka Mevd. İçin.Pay; KREDİ/TR: Top. Banka Kredi. İçin.Pay; İHRAC/N: Fert Başına İhracat (USD); İTHA-LAT/N: Fert Başına İthalat (USD); KIRASFAL:Kırsal Yer.Asfalt Yol Oranı; İÇME-SU/N:Yeterli İçme Su Götürülen Nüfus Oranı; OTOONB:On Bin Kişiyeye Düşen Özel Oto-mobil; ELEKTUK/N:Fert Başına Elektrik Tüketimi; YEŞİLK/N: Yeşil Karta Sahip Nüfus Oranı.

	KREDİ/ TR	İHRAC/ N	İTHA- LAT/N	KIRAS- FAL	İÇME- SUN	OTO- ONB	ELK- TUK/N	YE- ŞİLK/N
MARMARA	51.2	5342.4	10475.8	74.8	91.4	876	2.2	6.4
EGE	10.0	3416.0	4162.3	72.0	87.5	799	1.8	10.8
İÇANADOLU	21.3	407.5	1345.1	60.7	94.9	884	1.1	14.2
AKDENİZ	6.9	1841.2	2943.8	62.0	87.0	615	1.5	15.9
KARADENİZ	7.2	661.8	809.0	25.6	83.7	435	1.0	24.0
G.D. ANA- DOLU	1.8	347.3	197.0	36.2	74.4	208	1.0	22.5
D.ANADOLU	1.5	83.8	81.3	26.0	78.5	197	0.6	24.4
TÜRKİYE	100	2248.5	3967.2	45.2	85.0	652	1.4	14.9

Kaynak: DPT, 2003b:101